

Eski Yunan Tarihine Giriş: 7. Dersin Metni

27 Eylül 2007

1. Bölüm : Yunan Kolonisinin Yükselişi

Profesör Donald Kagan: *Polisin* ortaya çıkışına ve *polis polis* yapan ögelerin gelişimine bakmaya devam ediyoruz. Yeni ortaya çıkan bu sosyal grup, yani çiftçilik yaparak geçinen ve *hoplit* olabilen yurttaşlar, *polis*in oluşmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Eminim ki *polis* ortaya çıkarken bu özellikler oluştu, gelişti ve çeşitli zorluklara karşın zaman içinde değişikliğe uğradı. Şimdi *polis*in erken yıllarında, 8. yüzyılda olduğumuzu düşünün. Burada bir kez daha vurgulamalıyım, size anlattıklarım her yerde aynı zamanda ortaya çıkıp aynı zamanda gelişmemiştir ve hatta her yerde aynı biçimde de oluşmamıştır. Ama uzun bir süreçte, size anlattığım kavramlar ve özellikler büyük bir alana yayılmıştır. Yine de *polis*in ortaya çıktığı zamanı tarihleyebilmemize yarayacak şeylerden birisi de Akdeniz'e yayılan Yunan koloni geleneğidir. Bu konudaki en aydınlatıcı bilgileri veren antik kaynaklardır. Koloniden söz ettiklerinde onların *polis* formunda ortaya çıkmış olduklarının altını çizerek. Bu da bize net bir biçimde o dönemin tipik yaşam biçimini ve bunun Yunanlılar tarafından ortaya çıkartılan kolonilere daha önce oluşmuş bir sistem olarak örnek oluşturduğunu gösterir.

Burada vurgulamalıyım ki, size vereceğim tüm tarihler Yunan geleneği ile bir şekilde bağlantılıdır. Ayrıca Yunanlıların da kolonilerinin tarihlerine çok titizlenmiş olduklarını belirtmek gerekir. Bu aslında inanması zor, hatta olası değil, galiba, ama bu tarihlerin genel olarak arkeolojik buluntular sayesinde kanıtlanması olasıdır. Dolayısıyla arkeoloji ve Yunan geleneği bir arada şehirlerin tarihlenmesine katkıda bulunmuştur. Lütfen size vereceğim geleneksel tarihleri kesin olarak algılamayın. Bunlar genel ve bize genel olarak bir fikir verir. Tipik olarak kolonizasyon olgusunun Yunan topraklarındaki ana şehirlerden türeyerek dağılması, yaklaşık olarak 750 yıllarına rastlar. Ama Yunan geleneğine göre, eğer yanılmıyorsam, en erken Yunan kolonisinin temelleri 773'e tarihlenmektedir, ki bu Pithekusai olarak adlandırılan Napoli yakınlarındaki Ischia adasındadır. Burası Yunan geleneğine göre bildiğimiz ilk Yunan kolonisidir. Burada Yunan kolonisinin varlığı tartışılmamaktadır bile, çünkü bu bilgi ve koloninin tarihi ele geçen arkeolojik buluntularla da kanıtlanmıştır.

Koloni nedir, nasıl bir örgütlenmeydi, açıklamaya başlamadan evvel zannederseniz sorulması gereken soru, Yunanlıların yelkenlilerle ya da yürüyerek yurtlarından uzaklara gitmelerinin nedeninin ne olduğudur. İnsanın evinden uzaklara gidip yeni bir şehir yapması kendisi için kolay bir şey olarak görülmemeli. 20. yüzyıla kadar insanlar çoğunlukla oturdukları yerlerde kalıyordu. Zorunlu olmadıkça taşınmıyorlardı. Hayata bakarsak bu çok doğaldı; tarımla uğraşıyorsan, arazini ya da çiftliğini kaybetmediğin zaman bir yere gitmezsin; ayrıca seyahat da o kadar kolay değildi. Yunan dünyasında biliyoruz, galiba sizlere bunu açıklayan Hesiodos'tan bir kısım okumuştum. Yunanlılar

denize açılıyor olsalar da, denizden haklı olarak çok korkuyorlardı. Gemileri, tekneleri denize aşırı dayanıklı değildi; denizlerde, özellikle aniden korkunç fırtınalar oluşan Akdeniz’de seyahat insanın hayatına mal olabiliyordu. Bir de şu vardı ki, daha önce de bahsetmiştik, Yunanlılar atalarına tapıyorlardı. Demek istiyorum ki, ölümlerine özellikle dikkat ediyorlardı. Onlar için ölümlerini gömmek ve kendilerinin nasıl öldükleri çok önemliydi. Bu demekti ki, onlar için doğduğunuz yeri terk etmek atalarınızı da terk etmek anlamına geliyordu. Bütün bunlara bakarsak neden evleri terk ettiklerini açıklamamız gerekir. Bu konuda bazı ipuçları bulunsa da kesin olarak nedenleri hakkında güvenilir bir şeyler söylemek olası değil.

Neden bir sürü İtalyan özellikle 19. yüzyılın sonlarında güney İtalyanlar, evlerini terk edip, dünyanın her bir köşesine dağıldılar, Güney Amerika, Avustralya ve büyük sayılarda Amerika’ya geldiğini sorabilirsiniz. Neden gittiler? Tamam. Fazla tahmin yapmamıza gerek yok. Elimizde giden kişilerin neden gittiklerini anlatan kendi yazdıkları bulunmakta. Bu verileri elimizdeki başka bilgilerle tamamlayabiliriz, ama doğal olarak elimizde herkesten neden ve nereye gittiği konusunda veri yok. Dolayısıyla elimizdekiler ve kurumların bize sunduğu verilerle yetinmemiz gerekir. En büyük neden, insanların tarım alanı arayışı gibi gözüküyor. Bunu vurguladığımı hatırlayın. İnsanların çoğu hayatta kalabilmek için tarım arazisi arayışı içindeydi. Neden arazi kıtlılığı vardı?

Bu konuda araştırmacılar arasında en çok kabul gören açıklama, *polis*in oluşmasıyla oluşan nüfus artışına bağlı olduğudur; yani bahsetmekte olduğumuz *polis*ler. Bu demek ki, eğer iki çocuğumuz varsa, şimdi bu sayı dört olur ve sorun bu fazladan iki boğazın nasıl doyurulacağıdır. Bazen toprağı eşit olarak bölmek mümkündür, ama eğer toprak gittikçe küçülürse, diğerlerini dahi besleyemezken onların ailelerini nasıl besler? Geleneklere göre, tüm Yunanlılar kabullenmese de, en büyük oğlan ailenin topraklarının hepsine sahip oluyordu, ya diğerleri ne yapıyordu? Burada açık seçik bir sorun vardı. Kanımca özellikleri ne olursa olsun *polis*lerin kurulduğu yerle bağlantılı olarak karşımıza çıkan toprak kıtlılığı buna en belirgin açıklamayı getirmektedir. *Polis*ler (yani koloniler) genellikle muhteşem yerlerde, ticaret için deniz kenarlarında kurulmuştu. Bazıları ise bu tip yerlerde kurulmamış olsa da, vatandaşlarına yeterli derecede tarım alanı sunuyordu. İşte *polis*ler bu nedenden dolayı başarılı olarak devam ettirildiğini anlıyoruz.

Bunun olabilecek tek yanıt olduğunu sanmıyorum. Ben geleneksel bakış açısıyla hemfikirim; ticaret gereksinim de bunun kesin bir parçasıydı ve bunun daha kısıtlı ama yine de önemli bir neden olduğunu düşünüyorum. Kolonilerin genellikle ticarete çok uygun yerlerde kurulduğunu görebiliriz. Akıllarında bu olmadan bu tip yerleri seçtiklerini hiç zannetmiyorum, ama yine de bazen neden bazı yerleri seçtikleri aklımızı karıştırmıyor da değil. Hatta kendi atalarının da aklını karıştırdı kesin. Boğaz’ın güneyine kurulmuş Khalkedon adındaki bir koloni bunlardan birisidir. Constantinopolis’in, pardon artık bu yok, İstanbul’un tam karşısındadır. Winston Churchill hiç bir zaman İstanbul’u kabullenememişti ve hep burayı, hatta ölene dek, Constantinopolis olarak anmıştı. Haliç’i de içeren bu muhteşem şehrin tam karşısındaki kıyılara nasıl yerleşim kurabildiler? Çünkü Yunan geleneğine göre burayı kuranlar, yani ilk oturan Yunanlılar

kördü, belki bu seçeneği yapmak için kör olmak gerektiğinden böyle düşünmüşlerdi. Neden burayı seçtiklerini kesinlikle bilmiyoruz.

Evet, yine de diğer önemli nedenler arasında, ticaret yapma gereksinim ve amaçları, insanların kendi şehirlerini terk etmelerinde önemli rol oynamış olmalıdır. Daha az önemli nedenler de vardı. Örneğin ekonomik dengelerle alakalı olmayan şeyler: her Yunan şehirde olduğu gibi, politik nedenler. Şehirlerde farklı gelişen fikirlerden dolayı anlaşmazlıklar, bölünmeler olabiliyordu. Bir taraf tartışmayı ve karşılaşmayı kazanabiliyordu ve bazen bu fikir ayrılıkları o kadar düşmanca olabiliyordu ki, kaybeden taraflar güvenlikleri için şehirleri terk etmeyi yeğliyordu. Ya da karşıt fikirler boyunduruğunda yaşayacaklarına şehri terk etmeyi tercih ediyordu. Bazen kaybeden politik gruplar veya liderleri şehirlerden gidebiliyordu. Eh, bu durumda oluşan koloni furyasının nedenlerine ekleyecek bir madde daha ortaya çıkar.

Bunlardan çok daha az akılcı olan nedenler de vardı. Her insan grubu her zaman daha ufak bir grup içerir, -- daha ufak oluşlarını vurgulamak istiyorum --, ve bunlar risk almayı severler. Bunlar macerayı sever, güvenden mutlu olmazlar ve macera arayışla, nasıl olacaksa, başka yerlerden edinecekleri zenginliklerin peşine giderler. Ufak da olsa bunun önemini unutmamamız gerekmektedir. Bu nedenlerin yanı sıra, şu an aklıma gelmeyen daha yüzlercesi olmalı, ama bunlara bakarsak neden bu insanların içgüdülerine karşı gelerek doğdukları yerde kalmayıp, Akdeniz kıyılarında yenedünyalar peşinde koştuklarını anlayabiliriz.

2. Bölüm : Yunan Kolonisinin (veya Apoikia) İşleyişi

Peki, bu yeni yerleşimler nasıl yerlerdi? İlk olarak bunların birçok şekilde birbirlerine benzediğini söyleyebiliriz. Tabii ki bazı farklılıkları da yok değildi. Ama önce şunu vurgulamak istiyorum, aslında koloni kelimesi Yunan kökenli değildir, dolayısıyla Yunanlıların yaptıklarını tam anlamıyla anlatacak nitelikte olamaz. Yunanca buna *apoikia* denirdi ve “uzaktaki ev” ya da “evden uzaktaki ev” anlamına geliyordu ve Yunanlıların yaptığı da buydu. Kendilerine evlerinden, yurtlarından uzaklarda birer ev, bir yurt. Bu kelimenin anlamı da bundan gelmekteydi. “Koloni” Latince *colonia* kelimesinden gelir ve Roma kolonileri ilk başta ele geçirilen topraklarda buralardaki insanları kontrol altında tutmak için kurulan garnizonlardan oluşmaktaydı. Bu durumda Romalılar yabancı topraklarda patron konumunda olurlardı. Daha sonra Roma tarihinde, bunlardan *koloni* olarak söz edilmektedir. Uygarlık yozlaşmaya başladığında bu kırsal yerleşimlerde yaşayanların özgür insanlar olmadığını göreceğiz. Bunların daha sonra Ortaçağ Avrupa’sındaki serflerin, yani derebeylerin kölelerinin atalarını oluşturduğunu göreceğiz. Dolayısıyla geç Roma tarihinde *colonia* kelimesiyle karşılaştığımızda, bunun aslında bahsettiğimizden çok ama çok daha farklı olduğunu unutmamamız gerekir. Burada koloni kelimesini kullanıyoruz, çünkü bahsettiğimiz yerleşimleri en açıklayıcı betim bu aslında. Ama aklınızda tutun ki bahsettiğimiz aslında Yunan bakış açısıyla *apoikia* adı verilen kavramdır.

Bakalım, bir *apoikia* nasıl oluşmaktaydı? Eski Yunan şehirlerinden birinde biri şehri terk edip bir koloni kurmaya karar veriyordu. Bu kişi genellikle toplumda saygın bir konuma sahipti, çünkü ancak bu konumdaki bir kişi herkesin kabulleneceği nitelikte bir lider konumuna gelebilirdi. Oluşturacağı koloniye arkasından gelebilecek birçok insan toplayabilmeliydi; kuracağı koloninin yasal ve politik kararlarında kendi şehrinden onay alabilmesi gerekmekteydi. Bu durumda, liderlerin, yani bu kolonilerin kurucularının asil ailelerden geliyor olması ve sosyal konumlarının saygın olması doğaldı. Ancak bir olasılıkla, şehirleri kontrol eden asil ailelerden geliyor değillerdi, yoksa neden şehirlerini terk etsinlerdi ki? Yunanlılar bu konumdakiler için bir isim bulmuşlardı. Bu kişileri *oikistes* olarak anıyorlardı, bunlar kolonileri kuran kişilerdi.

Bu kişi koloni kurmaya karar verdiğiğinde şehrin meclisinden onay almak durumundaydı. Bir fikri olmalıydı. Durup dururken bir koloni kuracağım diyemezdi. Zannedersen daha zor olanı, Sicilya'nın güneyinde bir koloni kuracağım şeklinde, bir karar alabilmesiydi. Neden? Çünkü burası hakkında bilgisi olmalıydı; ya buraya kendisi daha önceden gitmişti ve "düşündüğüm yerde müthiş bir liman var, çevresinde güzel tarım arazileri var" -- ve burada önemli olan özelliklerden birisi de--, "buralarda bize düşman olacak yerel halk yok, hatta biz oralara gidince çok fazla insan olmadığını göreceğiz" diyebilmeliydi. Ya "kimsecikler olmayacak buralarda" ya da "fazla nüfusla karşılaşmayacağız buralarda oturanlar zorluk yaratmayacak" ya da "kolaylıkla üstelerinden gelebileceğiz." Bunlar göz önüne alınan unsurların bir kısmını oluşturmaktaydı. *Oikistes* nereye gideceğine karar verdikten sonra ne yapıyordu? Buradan doğruca Delphi'ye gidiyordu.

Aranızda Delphi'ye gitmiş olanınız varsa elini kaldırsın. Yunanistan'a gittiğiniz zaman, herkesin yaptığını yapın, turistlerin gittiği yerlere gidin; Delphi bunların arasında kaçırmamanız gereken bir yer. Parnassos Dağı'nın eteklerinde, Yunanlılar tarafından *omphalos*, yani evrenin göbeği olduğuna inanılıyordu, yani her şeyin merkezi. Acaba neden? Çünkü tanrı Apollon burada bir kehanet merkezi kurmuştu. Burada dünyanın içinden bir şey çıkıyordu, – bu buhar dumanı değildi de neydi? Toprak altındaki gazlar buradaki bir yarıktan çıkıyordu, burası düzenleyip yapılandırılmıştı. Burada Apollon'un rahipleri görevli idi ve kutsal alanla onlar ilgileniyorlardı. Gazların çıktığı yerde ise genç bir kadın oturmaktaydı ve bir süre sonra bu kadın, dini bir dil kullanarak, -- değişik dillerde --, kimsenin anlamadığı dillerde bir şeyler söylendi. Sözleri belki abuk sabuktu, ya da kulağa böyle gelmekteydi; söylenenleri kimse anlayamıyordu. Abuk sabuk, ya da kulağa böyle gelen veya belki de başka kimse tarafından anlaşılmayan bir Yunanca. Apollon'un bu rahibeyi kullanarak konuştuğuna inanılırdı ve söylenenleri Tanrı'nın sözleri olarak algılanırdı.

Burada bir dakikanızı alıp bu konu hakkında konuşmak istiyorum. Yaklaşık on yıl öncesine kadar herkes, tüm Yunanlılar buradaki Apollon tapınağının temelleri altında toprak altından çıkan gazları içeren ve rahibenin oturduğu bir oda olduğuna inanıyordu.

Arkeologlar bunu yakından incelediler ve Fransız Arkeoloji Okulu 19. yüzyılın sonlarında burada kazılar yaptı ve bu savın doğru olmadığı sonucuna vardılar. Bu sadece bir mitti. Burada hiç bir şekilde gaz ile ilgili işaret yoktu ve herkes bundan sonraki yüzyıl boyunca Fransızlara inandı. Bir gün, sizin oturduğunuz sıralarda oturan, belki bu sınıfta değil, ama bu okulda, Yale'den 1973 mezunu bir genç adam, bugün Louisville Üniversitesi'nde hoca olan bir arkeolog ortaya çıktı: John Hale. Benim gibi önyargıyla beraber öğrendikleri ve hemfikir olduğu şeylere dayanarak, belki bir saflıkla, "Yunanlılar, olmadığına kanıtlanana kadar, bir şeye olmuş diyorsa olmuştur" fikriyle araştırma yapmaya karar verdi. Ve Wesleyan'dan iyi bir jeologla birlikte Delphi'deki bu yere gitti. Amacı buradan gaz çıkıp çıkmadığına, çıkıyorsa bu gazın niteliğinin ne olduğunu ve bu gazlarla karşılaşınca insanlara neler olduğunu anlamaktı.

Tahmin edebilirsiniz ki, bu hikâyenin sonunda araştırmacılar aradıkları verileri bulmuşlardır. Efsane tamamen doğru idi ve artık herkes buna inanıyor. Bunu hala sorguluyor olsalardı size bu hikâyeyi anlatmazdım. Bu gazların neler olduğu, özellikleri, Delphi Kehanetleri hakkında bildiklerimizi ne denli doğru oldukları hakkında net veriler geçti ellerine. Burada Yale'in dünyaya yaptığı katkılardan birisini daha görüyorsunuz, ama bu, Yale'deki hocalardan değil de, yani bizim gibi dünyayı karıştıranlardan değil de, çok daha iyi iş yapan bir Yale mezunun başının altından çıkmıştır.

Kâhine gittiğiniz zaman ne soruyordunuz? Devam etmeden evvel Herodotos okumalarınızdan ve diğerlerinden de anımsarsanız, kehanetle ilgili bir hikâyeyi düşünün, böylece bu sorunun yanıtı da hatırlayabilirsiniz. Meşhur bir hikâye: Lidya Kralı Kroisos dünyanın en zengin insanı olduğunu biliyorsunuz ve Kral doğudaki komşusu olan Pers İmparatorluğu'nu ele geçirmeye karar vermişti. Barbar olmasına karşın Delphi'deki kâhine gitmişti, -- barbarlar da Delphi'deki kâhine tanrıların isteklerini sormak için gidebiliyordu. Kral buraya gidip sormuş, "Eğer Kızılırmak Nehri'ni geçersen ne olur? -- ki burası Lidya ve Persler arasındaki sınırı oluşturuyordu." Kâhin, "Muhteşem bir İmparatorluk yok olur" diye yanıt vermiş. Kroisos da, "Süper, ben de bunu düşünmüştüm" demiş. Kral istilaya, yakıp yıkmaya başlamış ve burada Herodotos'un anlattığı kralın nasıl yakalandığına ilişkin müthiş bir hikâyeyi anımsayabilirsiniz. Tam yanarak öldürülecekken aklına daha önce ona gelerek onu kibirle kazanılan üstünlük konusunda uyarın Solon gelir ve der ki, "Oh Solon, oh Solon." O zaman Apollon, "Kral sonunda akıllandı" der ve yangını söndürecek bir fırtına gönderir, kral da ölmez.

Belki kehanet yanlıştı diyebilirsiniz. Ama tabii ki hayır, değildi. Kroisos'un neyin yanlış olduğunu biliyoruz. Bir soru daha sorması gerekiyordu: Hangi imparatorluk? Ama bunu düşünemedi ki. Bu kehanetler hakkında birçok başka acayip hikâye var, bu da gösteriyor ki, kehanetlere her zaman tamamen güvenmemek gerekmekteydi, bunlar benzer mitolojik hikâyelerle doluydu. Ama burada elle tutulur veriler söz konusu. Kesin olarak biliyoruz ki Yunanlılar da barbarlar da, herkes Delphi'ye gelip, kâhinlere danışıyor; bu kolay değildi, insanlar çoktu, sıra uzundu, beklenmeden olmuyordu. Bu durumda insanlar ön sıralara çıkabilmek için rahiplere rüşvet verebiliyordu, aynı zamanda hem tapınak görevlilerine, hem de tapınağa çok güzel ve değerli hediyeler sunabiliyorlardı.

Yani, bir başka değişle, insanlar kâhinlere danışabilmek için çok para harcamaya hazırды. Şimdi kendi kendinize sorun, özellikle Yunanlılar konusunda, kendilerine yanlış kehanette bulunan bir tapınağa bu denli çok para harcamaya devam ederler miydi? Hayır.

Sorulan soruların çoğunluğunun cevabı ya evet ya da hayır oluyordu ve bana kalırsa, yanılı olasılığı kesinlikle çok fazla değildi. Tahminimce, tapınağın kazandığı ün özellikle sorulan şu soruya verebildiği cevapla doğrudan bağlantılıydı. Soru şöyleydi, herhalde, “Syrakusai adı verilen topraklara, – hani bahsettiğim, Sicilya’nın güney sahillerinde, buraya gidip bir koloni kurarsam ne olur?” Cevap geldiğinde rahip bu cevabı anlaşılır bir biçime sokuyordu. Ben sözleri tekrarlamayacağım, ama şöyle anlaşılmalı, “Evet, burası gidip koloni kurmak için iyi bir yer” veya “Hayır, bunu yapma, bu çok büyük bir hata olur.” Peki bunu neden yapabiliyorlardı? Çünkü tarihte bir zaman, Delphi gerçekten evrenin göbeği haline gelmişti ve buraya herkes gelebiliyordu.

Bu insanların rahiplere danışmaya geldiklerinde, onlara, “Bizi de listeye ekleyin, biz de kâhine danışmak istiyoruz” dediklerinden emin olabilirsiniz. Rahip de herhalde, “Tabii ki olur, oturun, bir bira alın, biraz sizin şehrinizden bahsedin, oralarda neler oluyor, anlatın” şeklinde cevap vermiştir. Size söylemek istediğim, bu Akdeniz dünyasında en iyi bilgi toplama ve organize etme yöntemidir. Bu insanlar bu tip şeyler hakkında herkesten daha fazla bilgiye sahipti ve dolayısıyla kâhine danışmak en mantıklı hareketti. Tamam, şimdi farz edin ki siz *oikistessiniz*, şehrinizden gidebilmek için izniniz var, siz de Delphi’deki kâhine gidiyorsunuz, Delphi’deki kâhin de size, “Tamam istediğin yere gidebilirsin” diyor. Bundan sonra siz eve dönüyorsunuz, burada yeni bir şehrin temelleri nasıl atılmalı, şehir nasıl kurulmalı bunun tüzüğünü hazırlamaya başlıyorsunuz, burada şehrin nasıl bir formasyona sahip olacağını kurguluyorsun, – devlet sistemi nasıl çalışmalı, hatta belki daha da temelden, topraklar nasıl ayrılmalı, bölünmeli, dağıtılmalı falan filan, ki sizinle gelecek insanlar toplayabilesiniz, sizinle gelecekler nelere sahip olacaklarını bilsinler ve onlara sunduğunuz şeyler onlar için yeterli mi değil mi bilsinler.

İnsanları sizinle gelmeye ikna etmek çok önemliydi, çünkü şehrin yaşanabilirliği için belirli sayıda vatandaşa gereksinim vardı. Gideceğiniz yerde kuvvetli yerli insan topluluğu olmayabilir, ama yine de bu sorunların olmayacağını göstergesi değil. Dolayısıyla iyi sayıda bir grup insana ihtiyacınız var ki, başarılı bir *polis* kurulabilmesi için gerekli işlere koşabilesiniz. Bu sayı ne olmalıydı ve ne kadar insan bulmanız gerekmektedir? Bunu insanları bir araya toplayabileceğiniz uygun bir zamanda yapmanız gerekmektedir, ki bu insanlara hikayenizi anlatabilesiniz.

Bunun için büyük bir festival en uygun zamandı. Birçok şehirde vatandaşları için festivaller vardı ve tahminimce, örneğin Korinthos’ta bunu yaptıkları zaman, bir koloniyi doldurabilecek kadar insan toplayabildiğinizde ancak bunu gerçekleştirebiliyordunuz. Ama çoğu zaman, sizinle gitmek için hazır olabilecek yeterli sayıda Korinthoslu bulamayabilirdiniz. Bu durumda mesajınızı aynı zamanda yapılan panhellenik festivallere de gönderebilirdiniz. Olimpiyat Oyunlarının 776 yılında başladığı sanılmakta

olduğunu biliyorsunuz. Yunan dünyasının her bir yanından buraya toplanmış insanlar oluyordu ve siz de bunların arasından peşinizden yeni kolonize gelebilecek insanlar toparlayabilirdiniz. Tam ne zaman olduklarını bilmesek de, Korinthos'ta panhellenik oyunlar düzenlenerek Isthmia'da karşılaşmalar yapıldığını, Delphi'de de panhellenik oyunlar yapıldığını ve başka panhellenik oyunların kuzey Peloponessos'ta, Nemea adında bir şehirde organize edildiğini biliyoruz. Bunlar her zaman size gidip reklam yapmanız için ortamlar sağlamaktaydı. Her şey organize edip, insanları ikna ettiğinizde, artık gemilerinize binip yelken açabilirdiniz. Bu durumda batı Akdeniz'e, Sicilya'daki Syrakusai limanına ulaşabilirdiniz ve her şey yolunda gidince, artık Syracusai adını verdiğiniz *apoikiayı* kurmuş olurdunuz.

Bundan sonraki soru, bence, *apoikia* olan Syrakusai ile *metropolis*, yani ana şehir olan Korinthos arasındaki bağlantı neydi? Bu arada *metropolisin* anlamı da budur. Kafamızdan atmamız gereken en önemli kavramlardan birisini kolonilerin günümüzdeki anlamı, yani Syrakusai koloni olarak Korinthos'un denetim altında kurulup Korinthos'a ait olmasıdır. Bu doğru değildi, – İngilizler Hong Kong'u geri vermeden evvel Hong Kong kraliyetin kolonisiydi, yani İngiliz topraklarıydı. İngiltere tarafından kontrol ediliyordu. Ama *apoikia* bu değildi. Baştan itibaren Syrakusai özerk bir *polis* idi, kendi kendini istediği rejimde yöneten. Ne Korinthos'un ne de başkasının boyunduruğu altındaydı. Dahası da var. Asıl soru, şimdi artık biliyoruz, aralarındaki ilişki neydi? Bunu 3 kategoride tartışabiliriz.

Bunların arasında en tipik, en normal olanı, ki diğer her şey istisnaydı, *metropolis* ve *apoikia* arasında iyi ilişkiler olmasıdır. Ama unutmayın ki, bunlar her zaman bağımsızdı; bunun en iyi göstergesi Peloponessos Savaşlarıdır. Syrakusai kendini Atina tarafından kuşatılmış olarak bulur. Korinthos'a gidip Korinthoslulardan yardım isterler. Korinthoslular bağımsızdı; eğer, "Pardon, size yardım etmek istemiyoruz" deselerdi bile herhangi bir kanunu çiğniyor veya aralarındaki bağı koparıyor olmazlardı. Haklarında ancak iyi davranmadıkları düşünülürdü. Ama dediğim gibi, aklınıza gelebilecek her şekilde Korinthoslular bu hakka sahiplerdi. Yine de kendilerinin yardıma koşması tipik bir tepki olurdu, öncelikle bunu yapabildikleri için, ikinci olarak da onların ilgi alanlarına girdiği için yardım etmek. Aslında Korinthoslular çok kısıtlı yardım göndermişti: sadece birkaç gemi ve bir kumandan, bu aslında çok önemliydi, fakat bunu tabii daha önceden bilmelerine olanak yoktu.

Kendi bakış açımızdan, Korinthosluların ana şehirden beklenildiği gibi, dostluk amacıyla, dayanışma içinde, kendi *apoikiasını* tehlike anında yalnız bırakamayacağı için koruduğu düşünülebilir. İlk önce, *apoikianın* ana şehirden yardım istemesi normaldi ve şehrin de, eğer mümkünse, yardım etmesi beklenmekteydi. Bu normaldi. Eğer bir sürü kolonisi olduğunu düşündürürsek, bunun normal olmasını bekleriz. Ama iki tarafta da istisnalar vardı, bunlar hakkında en fazla bilgim Korinthos hakkında. Korinthos'un birçok kolonisi olmuştu, bundan dolayı düzenlemeler hakkında bu denli çok bilgiye sahibiz. Bahsettiklerimin hepsi Peloponessos Savaşları'yla bağlantılıydı ve bunun için haklarında biraz da olsa bilgiye ulaşabildik, çünkü Thukydides bizlere ayrıntılarından bahsetmiştir.

Thukydides sayesinde biliyoruz ki Korinthos'un kolonisi olan ve üç parmak gibi Yunan anakarasından Ege Denizine uzanan Khalkidike Yarımadasında bulunan Potidaia'ya yardımları olmuştur. Bu şehir üç parmağın bir tanesi üzerinde kurulmuştur.

Potidaia'yı her yıl, burayı denetim için Korinthos'dan bir meclis ziyaret ediyordu, ama bu bir zorunluluk olarak yapılmıyordu, yani zor değildi, bu iki tarafın da kabullenmesiyle yapılıyordu. Bu durumda tabii Potidaia'nın üstünde Korinthos'un oldukça sözü geçmekteydi. Potidaia Atina'yla anlaşmazlığa girdiğinde, kendisini kuşatma altında bulmuş ve de Korinthos buna karşı ciddi bir ordu göndermişti ve tahminimce aralarındaki yakın bağdan dolayı bunu yapmaya karar vermişti. Ama aynı zamanda, Korinthos'un kuzeybatıda, Korkyra'da, yani günümüzde Korfu olarak adlandırılan adada bulunan bir kolonisi daha vardı. Bu koloni 664'den evvel kurulmuştu, çünkü bu tarihten sonra etkin olmaya başladığını görmekteyiz; herhalde daha önce kurulmuştu. Korkyra Korinthos'la başından beri geçinememişti. Aralarında bildiğimiz ilk yakınlık bir deniz savaşı olarak başlamıştı. Bundan sonra Peloponessos Savaşlarına kadar, hep ikisi arasındaki kavgalar, savaşlardan haberdar olmaktayız; aralarında neredeyse her yüzyılda bir önemli bir deniz savaşı oluyordu. Hatta Peloponessos Savaşının başlangıcındaki çatışmada bile Korinthos ve Korkyra arasındaki güç anlaşmazlığı olduğunu bile söylemek mümkün.

Bu şimdi anlattıklarım ile, koloni ve ana şehir arasındaki bağlantılar hakkında sizi biraz bilgilendirmiş oldum. Ama bir kez daha vurgulamak istiyorum, çoğunlukla ikisi arasındaki ilişki ilk anlattığım nitelikte, yani dostçaydı. Neden olmasın ki? Mesela Syrakusai'a giden adamlar, sizin adamlarınızdı, geride akrabalarını, arkadaşlarını bırakmışlardı, dolayısıyla doğal olanı buydu, – eh bir de tabii ki tanrılarına Korinthoslular gibi tapmaya devam ediyorlardı. Thukydides'e dayanarak, kolonilerin ana şehirdeki dini festivallere delegeler göndererek ana şehir gibi tanımaya devam etmelerinin bir gelenek olduğunu, böylece iki şehir arasında iyi ilişkilerin devamlılığını sağlandığını öğrenmiş oluyoruz, akrabaları gibi hissediyorlardı, bundan daha doğal ne olabilirdi ki? Uzaklarda Sicilya'dasınız ve Korinthos'dayken elinizin altında olan her şeyin eskiden beri burada da görüyorsunuz. Hatta daha önceleri, Korinthos boyalı seramiğin önemli merkezlerindendi, hatta üretiminde ve ticaretinde en öndeki merkezdi. Eğer çok kaliteli bir çanak istiyorsanız, köşedeki bir dükkâna gidip rahatlıkla güzel bir şey bulabiliyordunuz, ama sizin için bu artık yoktu, dolayısıyla Korinthos'ta satılanlara da siz ulaşabilmek isterdiniz.

O da ne? Syrakusai'da müthiş buğday tarlalarınız var. Bugün inanması güç, ama Sicilya o günlerde Akdeniz'in en önemli buğday üreticisiydi, çok bereketliydi, en iyi ürünler buradan gelirdi, hasat müthişti, buğday da çok boldu. Korinthos'un da bu tip ürünlere çok gereksinim vardı, eh o zaman biz size buğday satıyor olurduk, siz de bize seramik; bir de iyi kalite şarap, çünkü biz henüz, hatta hiç bir zaman sizin niteliğinizde üzüm üretir olamayacaktık vs. Şimdi nasıl koloni ve ana şehir arasında bağlantılar doğal olarak gelişmekte olduğunu anlıyor musunuz? Belki burada size bir şans tanımak iyi olur,

bundan sonraki konulara geçmeden evvel, koloniler konusunda sormak istediğiniz veya anlamadığınız bir şey var mı? Herkes tamam mı? Evet?

Öğrenci: Asıl şehirde, koloni kurulmasına karar verildiğinde, ne şekilde hangi grup insan bunun için izin veriyordu?

Profesör Donald Kagan: Sorulan soru, ana şehirden kimin koloni için izin verdiği. En iyi tahmin, ki galiba elimizde bir tek bu var, bu kişiler aristokratlardan oluşmaktaydı, şimdilik bildiğimiz kadarıyla elitlerden oluşan bir kurul tahminimce bu kararı verirdi. Tarihte, daha sonra, kurullarda yalnız aristokratların olmadığını, bunlara zengin kişilerin de girebildiğini göreceksiniz, ama bunlar azınlıktaydı, çoğunluk hep elitlerden oluşmaktaydı. Kuruldakiler meşruluklarını bundan kazanmaktaydı. Arkadaki, evet?

Öğrenci: İlkel form ne derecede [duyulmuyor]

Profesör Donald Kagan: Neyin ilkel formu [duyulmuyor]

Öğrenci: [duyulmuyor]

Profesör Donald Kagan: Bu kavramın bunu yaptığından emin değilim, – hayır, sorunun cevabı hayır, çünkü kimse bir şey yapmak zorunluluğunda değildi. Ticaretle uğraşan İngilizler gemicilik yasaları çıkartmıştı, bunlar da gemilerin neler taşıyabileceğini düzenliyordu, -- ama Yunan dünyasında bunun benzeri yoktu. Herkes, anlaşmaların iki tarafı da her anlaşmaya isteyerek giriyordu.

3. Bölümü : Yunan Kolonilerinin Kartografisi

Tamam, bu koloniler nerelerdeydi? Size kısaca açıklayayım. Ama başlamadan evvel *polis* dönemi başlamadan ve *polis*lerin yükselişiyle bağlantılı olan koloniler döneminden yüzyıllar önce, Yunanlılar zaten kendi yerleşimlerinden çıkıp yayılmaya başladıklarını hatırlatmalıyım. Miken dünyasının çöküşünden hemen sonraki dönem büyük kargaşalarla, panik ve korkuyla doluydu. Miken dünyasını mahveden her kim ise, onlardan kaçanlar doğuya doğru, adalara yelken açmışlar, hatta Ege Denizi'nin ortasındaki adalara ve daha ileriye, Anadolu sahillerine devam etmişlerdir. Böylece İ.Ö. 10. yüzyılda Yunan yerleşimlerini Anadolu'nun batı sahillerine hatta güneyde, hatta bir derecede de kuzeyde ve Ege'deki adalarına yayıldığını görüyoruz. Kısaca, İ.Ö. 10. yüzyıla ulaşıldığında Yunan dünyasının yayılması söz konusuydu ve bu topraklara yerleşen insanlar daha sonra çok önemli yerleşimler olan koloniler kurmuşlardır.

Bunların arasında belki de en ünlü olanı Anadolu'nun batı sahilinde kurulmuş İon yerleşimi Miletos'tur. Özellikle Boğaz'ın üst taraflarında ve Marmara Denizi'nde olmak üzere dünyanın çeşitli köşelerinde birçok koloni kurmuştur. Yunanlıların Anadolu'ya göç etmeleri bir sistem içinde gerçekleştiğini ve kuzeyden güneye baktığımızda bir tutarlılık görebilmemiz mümkün olduğunu vurgulamak istiyorum. En kuzeydeki kıyı

yerleşimlerinde Yunanca konuşuluyordu ama Aiol lehçesiyle; Aiol lehçesi, Thebai gibi, anakaradaki özellikle Boiotia bölgesinde kullanılan bir lehçeydi. Anadolu Aiollerin oturduğu bölgenin güneyinde kalan bölgelerinde en başta lonlar oturmaktaydı ve bunlar da ana karadan gelmişlerdi, -gerçek lonlar Atinalıydı. En son olarak, Anadolu'nun batı sahillerinin en güney kısmına gidebilseydiniz, burada Dorca konuşan Yunanlılarla karşılaşırđınız, tüm Peloponessos'un Dorca konuşan bir bölge olduğunu anımsayalım. İşte polis ortaya çıktığı ve kolonileşme büyük bir olgu olmaya başladığı zaman dünya böyle bir görünümdeydi.

Şimdi Akdeniz dünyasında Yunanlıların yayılmasının nasıl gerçekleştiğini görelim. Ege Deniziyle başlayalım. Neredeyse denizdeki tüm adalarda Yunanlılar oturmaktaydı, bu Yunanlılar daha önceki göçmen dalgasıyla buralara gelmişlerdi, yani İ.Ö. 8. yüzyılda ve daha sonraki dalgayla değil. Ama Ege Denizinin kuzey sahillerine giderseniz, Yunanlılar tarafından Trakya olarak adlandırılan bölgeye, – pardon, Trakya'dan bahsetmeden önce, belki bir parça Ege Denizinin batısını kaplayan Thesselia'dan biraz bahsetmek gerekli; Thesselia aslında Ege Denizinin kuzey sahilini kapsıyordu ve burada birçok Yunan kolonisi vardı; temelde Yunanistan'ın parçasıydı. Evet, şimdi size Platon'un *Dialoglar*'ından söz etmek için fena bir zaman değil. Sokrates, "Yunanlılar kurbağalar gibi bir göletin etrafında otururlar ve bu gölet de Ege Denizidir" der. Bu hatırlaması işe yarayacak küçük bir hikâye aslında, çünkü biz Yunanistan'ı günümüz coğrafyasıyla, altındaki, daha ufak bir yarımadası yani Peloponessos ile birlikte bir yarımada olarak düşünürüz. Bu kavram Antik Dünyadaki Yunanistan'la aynı değildi. Eğer Antik Yunan'ın merkezi neresiydi diyecek olursanız, burası Ege Denizi olurdu. Bunu hatırlamanız ileride işinize yarayacaktır.

Sonra, sahil boyunca doğuya doğru ilerlediğinizde, Gelibolu Yarımadası'na gelirsiniz, buranın tümü bugün Türkiye'dedir ve birazdan anlatacağım tüm bölgelerin hepsi de Türkiye'dedir: boğazların geçitleri, Çanakkale (Dardanel), Marmara Denizi, Boğaz, hepsinin her iki tarafında da Yunan şehirleri vardı. Doğuya giderseniz Karadeniz'e çıkarsınız. Eğer kuzeye, Karadeniz kıyılarında devam ederseniz, güneye doğru yine Yunan yerleşimleriyle karşılaşrsınız, ama bunların sayıları biraz evvel bahsettiğim yerlere göre daha azdı, ama yine de önemliydiler. Mesela, Krimea'ya çıktığınızda, buranın asıl yerleşimi, Sebastapolis'tir. Kentin ismi Yunanca kelimelerden türemişti, *sebastos*, *polis*, yani "kutsal şehir" anlamına gelmekteydi ve kent, İmparator Augustus güç kazandıktan sonra burada oturan Yunanlılar tarafından Augustus'a atfedilmişti, ama burada her zaman Yunanlılar yaşamıştı.

Aynı durum Ukranya'daki önemli şehir Odessa içindir, Kiev'den ayrı olarak bir Yunan yerleşimiydi. Bunlar gibi Türkiye'nin kuzey sahillerinde Yunan şehirleri bulunmaktaydı. Bunlardan aklıma gelen bir tanesi, -- Türkçe nasıl söyleniyordu bu? Trebzon'du mu? Bu Trapezos'du, – Yunanca nasıl söyleniyordu ki? Trapezos değil mi? Karadeniz bir Yunan gölü değildi, ama sahillerde dağılmış Yunan şehirleri bulunmaktaydı. Yine de doğu sahilinde değil, Kafkaslara ulaştığınızda barbar topraklarına girmiş oluyordunuz. Iason'un mitolojik görevine ve buralara yelken açan Argonautlara bakarsanız, onların

Tarzan ülkesinde olduklarını görürsünüz. Yunanlılara kalırsa, buraları vahşilerle dolu topraklardı, hatırlarsanız, Iason kendine oradan bir kadın alıp onunla evlenmişti, Medea, ve tabii ki bu kadın hiç bir Yunan kadınına benzememekteydi; o bir cadıydı. Tahmin edilemeyecek nitelikte, hiç bir Yunan kadınının yapmayacağı büyü ve canavarlıklar yapıyordu, en azından Yunanlıların düşünemeyeceği nitelikte. Yani buraları Yunan topraklarından farklıydı.

Şimdi Ege Denizine geri dönelim ve Anadolu'yu geçmiş olalım. Eğer Anadolu'nun güney sahiline dönüp, doğuya doğru gitmeye başlarsanız, burada da Yunan yerleşimleri bulabilirsiniz, ama sonra bugünkü Lübnan ve Suriye topraklara varırsınız. Buralardaki sahil yerleşimleri, Filistin, hiç bir Yunan şehri içermemekteydi. Bunun nedeni de bahsettiğimiz dönemlerde buraları zaten medeni ve kuvvetli insanlar tarafından işgal edilmişti ve bunlar kenara itilmeyi hazmedemezdi. Hatta kimse bunlarla şehir kurmak için karşı karşıya gelmek, onlara bölgenin kontrolü için meydan okumak istemezdi. Dolayısıyla, Filistin'e yaklaşıp güneye geçtiğinizde Yunan şehri göremezsiniz. Tabii Mısır'a ulaşmış olurdunuz ve tabii ki, Mısır antik dünyanın en önemli imparatorluklarından birini oluşturmaktaydı. Tarihi belki de ta 4. bine kadar inmekteydi, belki hatta 5. bin, ama bu dönemde kesinlikle eskisi kadar kuvvetli değildi. Başkaları tarafından fethedilmişlerdi. Eğer 750 civarlarından bahsediyorsak, – Asurlulardan bahsediyoruz sanırım, sonra da Perslerin eline düşeceklerdi. Buraları koloni kurmak için uygun yerler değildi; baş edecek kuvvetli imparatorluklar bulunmaktaydı.

Ama bir istisna vardı. İ.Ö. 6. yüzyılda, zannederseniz yaklaşık 550 gibi bir tarihte, Yunanlılar Mısır'da Nil Nehri'nin deltasında Naukratis adını verdikleri tek bir koloni kurmuşlardı; bu yerleşimin ismi gemi anlamına gelen kelimedenden türetilmişti. Bu, bahsettiğim *apoikiadan* tamamen farklı bir şeydi. Burası bir ticaret merkeziydi ve Mısır Kralı tarafından verilen izinle ve O'nun koruması altında kurulmuştu, burada yerleşen Yunanlı tüccarlarla iş yapmak işine geliyordu. Bu tüm anlattıklarımın bir istisna oluşturur. İnanır mısınız, batıya doğru gittiğinizde, bugün Libya olan topraklarda, çok önemli bir Yunan kolonisi daha, Kyrene bulunmaktaydı, hatta bu bölgenin tümüne Yunanca olan Kyrenaika adıyla tanınıyordu. Şimdi Libya açıldı ya, gidebilirsiniz buraya; burası artık kapalı bir bölge değil. Kanıt olarak buradaki Yunan ve Roma tapınaklarına bakabilirsiniz.

Nedense doğuya devam ettiğinizde Kuzey Afrika'da bitiyor, bunun belki de bir nedeni Kuzey Afrika'nın geri kalanının Kartaca'nın boyunduruğu altında olmasıydı. Kartaca Fenike şehirlerinin bir kolonisiydi. Fenikeliler aslen bugün Lübnan topraklarında yerleşmişlerdir ve belki 10. belki 9. yüzyıla kadar inen çok kuvvetli bir güç idiler. Sırf Kuzey Afrika'yı değil, batıda Akdeniz'in tüm sularını kontrol etmeye çalışmışlardır. Kartacalıların Sicilya'nın batısında da bir ayakları bulunduğunu bilmekteyiz, hatta Yunanlılar Sicilya adasının kontrolü için yıllarca Kartacalılarla savaşmak zorunda kalmıştı. Kartacalıları bu kadar doğuya gidip, zamanla İspanya'nın, Afrika'ya en yakın sahillerinin bir kısmını bile kontrol etmişlerdi. Bunun için buralarda hiç Yunanlı yoktu ve aynı nedenlerden dolayı burada dışarıda bırakılmışlardı. Ancak, Kartacalıların İspanya'ya yaptıkları baskının ötesine giderseniz, İspanya kıyılarında da Yunan şehirleri kurulduğunu

ve buralarda Yunan şehirlerinin devam ettiğini görebilirsiniz. Her yerde değil, ama Fransa'ya doğru tek tük. Bunların arasında bir Yunan şehri olarak Romalıların Masillia dediği Marsilya vardı.

Nice de bir Yunan şehriydi. Nice, Nikea, zafer şehri, başkaları da vardı. Yani nereye gitmeleri gerektiğini, biliyorlardı Riviera gibi yerlere. Şimdi, neydi bu İtalyan Rivierası? Bayağı havalıydı. Yunan kolonileri kurulabilecekleri Portofino yakınlarında mıydı? Hayır. Bunun nedeni ise, İtalya'nın kuzey kısmında Etrüsklerin olmasıydı; bunlar da kuvvetli bir tarihi insan grubuydu, kendi bölgelerini denetlemekteydiler ve yabancıların kendi topraklarına koloni kurmalarına izin vermezlerdi. Ama, Roma'yı geçip güneye devam ederseniz, -- Roma'nın kuruluş efsanesine göre şehrin, 754 mü 753 mü? 753'de kurulduğunu anlatılır; herkes bununla hemfikir; bahsettiğimiz dönemlerde tabii ki henüz Romalılar yoktu ve ondan onları düşünmeyin, Roma'nın güneyinde güney İtalya'nın ciddi boyutta kolonileşmesi söz konusuydu. Yunan yerleşimleri her yerdedi. O kadar Yunanlaşmışlardı ki, Romalılar İtalya'nın çoğuna egemen olup, güneye karşı karşıya gelince, yarımadanın tüm güney kısmına *Magna Graecia*, yani Muhteşem Yunanistan, olarak adlandırmaya başlamışlardı. Çünkü buradaki yerleşimler hep Yunanlıydı. Son olarak, Sicilya'ya kadar inerek, burada doğu sahiliyle karşılaşırız. Sicilya adasının sahillerinin üçte ikisi Yunan yerleşimleriyle doluydu. Batıda kalan üçte bir de Kartaca kontrolü altında olduğunu söyleyebiliriz. İç kısımlarda Yunanlılar içerilere girmemişti. Sicilya'nın yerlileri burada oturmaktaydı; Yunanlılar buralarla ilgilenmiyordu. Çok nadiren buralarda, denizden uzaklarda bir Yunan yerleşimi bulabilirsiniz; bir sürü nedenden dolayı hep denize yakın olmak isterlerdi.

Umarım kolonizasyon dalgası tamamlandığında Yunan dünyasının ne kadar genişlediği hakkında kafanızda bir fikir oluşmuştur – İ.Ö. 7. yüzyılda bu dalga neredeyse tamamlanmıştı. Kolonilerin liderleri hakkında da bir şeyler söylemeli, çünkü bu konudan da bir şeyler öğrenileceğinizi düşünüyorum. Üzerinde düşünülüp, merak edilebilir bir konu da; neden bazı şehirler birçok kolonist göndermiş, bazıları da sadece bir kaç tane ve bazıları da uzun bir süre hiç kolonist göndermemiştir? Eğer kimlerin gönderildiğine bakarsanız, bir fikriniz olabilir. Yaygın olarak koloni kuran *polis*ler hakkında erken bir liste bulunmaktadır. Daha önce bahsetmiştim: Anadolu'daki Miletos, İsthumus'daki Korinthos; İsthumus'da sayılabilecek Korinthos'un hemen yanındaki Megara. Euboia adasına dönersek, Attika'nın doğu sahiline bakan uzun ada, Euboia. Burada, adanın kuzey kısmında, iki önemli şehir bulunur: Khalkis, ve Eretria; bunlar hakkında duyduklarımız 8. yüzyılın erken dönemlerine dek uzanır; bunların ne denli önemli ve kuvvetli olduğunu ve birbirleriyle meşhur bir savaşta karşı karşıya geldiklerini bilmekteyiz. Bu şehirler koloni kurma konusunda çeşitli yönlerde etkindi. Bu şehirlerin çoğu, kuzeye, Dardanelles taraflarına kolonistler göndermişti. Yani kısacası koloni kuran şehirler için gitmek isteyen yurttaşlarını gönderebilecekleri yerler için bir sınırlama bulunmamaktaydı.

Burada üzerinde durulması gereken ilginç soru, "Erken dönemde kimler koloni kurmamıştır?" sorusudur, sorunun yanıtı ise, Klasik Dönemin tüm meşhur şehirleridir.

Atina 6. yüzyıla kadar bir koloni kurmaz. Sparta bu işe erken başlar, bir süre güney İtalya'ya kolonist gönderir, Ege Denizindeki bir adaya, Melos'a bir koloni gönderir, ama sonra durur ve bir daha hiç koloni kurmaz. Son olarak, Boiotia'nın en büyük şehri Thebai ise hiç koloni kurmaz. Bunun nedeni hakkında biraz düşünebiliriz. Tarihte bulduğumuz bu dönemde en çok koloni kuran şehirlerin ticaretin ve üretimin en yoğun olduğu bölgelerde bulunduğunu görmekteyiz. Üretim dediğim zaman, her şeyin elle yapıldığını anlamanızı istiyorum, ama aynı zamanda efendileri için çalışan kölelerin olduğu dükkânlar gibi şeyleri de görebilirsiniz. Bazı durumlarda, özellikle daha sonraları, bazı dükkânların bu şeyleri üretebilmek için birçok köleye sahip olduğu bilinir. Bu durum da el yapımı olsa da bu bir endüstrinin varlığını gösterir. Bu yerlerde ticaret vardı, endüstri vardı ve bu yerler kolonilerle uğraşıyordu. Göreceğimiz gibi, bazı şehirlerde politik kavgalar, ekonomik anlaşmazlıklar ve sonunda savaşlar, iç savaşlar ortaya çıkmaktaydı ve bundan sonraki konuda da konuşacağız, buralarda bu tür kargaşaları çözümlenmeye çalışırken, despot hükümdarların da ortaya çıktığını göreceğiz.

Bütün bunlar Korinthos, Megara ve herhalde Khalkis ve Eretria gibi yerler için doğrudu. Bu tip anlaşmazlıkların ve sorunların olduğu yerlerde insanlar buralardan kaçmak ve başka yerlere gitmek isteyebilirlerdi. Savaşlar, özellikle iç savaşlar olduğunda, kazanan taraflar, artık düşmanları olan kaybeden tarafları etraflarında tutmak, onların sorun çıkartmalarına izin vermek istemeyebilirlerdi ve onları memnuniyetle göndermek isteyebilirlerdi. Bunlar sadece varsayım, ama bana anlamlı geliyorlar; ne Atina'da, ne Thebai'de, ne de Sparta'da bu tip problemlerin varlığı konusunda bilgimiz bulunmaz. Bu yine bir spekülasyon, ama koloni kuran şehirlerde nüfus artışı baskı yaratmış da olabilir. Bahsettiğim şehirlerin, koloniler kurmayan ve toprak kıtlığı konusunda fazla baskı hissetmeyen şehirler kadar fazla tarım/çiftlik alanları yoktu. Toprak elde etme isteği koloni kurma da çok önemli bir unsurdu. Bu durumda da neden bazı şehirlerin koloniler kurduğunu, bazılarının da kurmadığını anlatan öğelerden birini oluşturmaktaydı.

4. Bölüm : Kolonizasyonun Yunan Hayatındaki Önemi

Sonuçta, bu kolonizasyon furçasının "Yunan deneyimi"nin sonuçlarına yaptığı katkılar nelerdi? Aklımıza farklı birçok şey gelir. İlk önce, Yunanlılar daha önce hiç yaşamadıkları yerlerde yaşamaya başlarlar ve onların varlıkları her yaşadıkları bölgede farklı etkiler yaratır. Etkileri batı ve kuzeyde, doğu ve güneydekinden daha fazlaydı diyebilirim. Yunanlıların doğu ve güneyde kendilerinden daha uygar ve ileri insanlar arasında oturuyor olmaları bunun nedenlerinden birini oluşturur. Buralarda öğretebilecekleri ve onlara benimsetebilecekleri çok az şeyleri vardı ve bunun aslında tam tersi olmalıydı. Kayıtsız şartsız, Yunanlıların doğu ve güneydeki komşularından çok çeşitli işe yarar ve ilginç bilgi aldıklarını tahmin edebiliriz. Bu dönemde Yunanistan'a bakarsanız, bu kelimeyi daha önce kullandım mı emin değilim, ama bazı araştırmacılar bu bahsettiğimiz dönemden, İtalya'daki Rönesans'tan çağrışım yaparak, Yunan Rönesans'ı şeklinde bahseder.

Burada bir şey var, çünkü bu dönemde sanatta ve insanların düşünüşünde devrim yaratan gelişmeler de olmuştu ve Miletos'da tahminen İ.Ö. 6. yüzyılda felsefe ortaya çıkmıştı. Tabii Miletos ana yolların kesiştiği bir yerde kurulmuştu ve Mezopotamya, Mısır gibi yerlerin daha ileri bilgilerine açık bulunmaktaydı. Yunan mitolojisine, Yunan seramiğine ve Yunan tarihine bakan herkesin özellikle Mezopotamya bölgesinden buraya ciddi boyutlarda etkiler geldiğini görmesi mümkün. En erken Yunan sanatıyla bir süre haşır neşir olan herkes, -burada heykel ve tapınak mimarisinden bahsetmekteyim, Mısır etkilerinin ne denli kuvvetli olduğunu görecektir. Yani Yunanlılar oldukça işe yarar bilgiyi, becerileri ve birçok şeyleri, birazdan anlatacağım şeylere neden olacak şekilde neredeyse emmekteydiler.

Yunan toplumunun kendi uygarlıklarını doğudaki uygarlıklarla bağlantıları olmadan geliştirmeleri olasılığı düşünülür bile değil, onlardan çok fazla şey öğrenmişlerdi. Şimdi, insanlar, – bazı insanlar bu noktadan ileri atarlar ve yanlış bir biçimde Yunanlıların yaptıklarını temel olarak –, eh, eğer çok uç bir şeyler söylemek isterseniz, kendi uygarlıklarını başkalarından çaldılar diyebilirsiniz. Eğer Yunan uygarlığına bakarsak, diyelim ki “Klasik Dönem”e bakarsak, bu diğer kültürler Yunanlıların ne yaptıklarını anlayamazlardı bile, çünkü Yunan deneyimi kendilerinkinden çok farklıydı. Ama Yunanlıların birçok önemli ve değerli şeyi bunlardan öğrendiği aslında inkâr edilemez bir gerçektir. Ancak bunları kendi hayatlarına göre yontarak bundan gerçekten oldukça yeni bir şeyler, hatta sırf yeni değil, öğrendiklerinin geldiği yerlerdekilere neredeyse zit düşecek şeyler üretmişlerdir.

Tabii bir de, Yunanlıların bağlantıya geçtikleri insanlar üzerinde yarattığı etkiler de var. Bu konuda daha önce en çok batı ve kuzeyde etkilerinin olduğunu söylemiştim, burada Yunanlılar gelmeden önce yaşayan insanlar üzerinde, ki bu insanlar uygar değildi, ya da onlar kadar uygar değildi. Büyük şehir yerleşimleri ve uygarlıkları, eskilere dayanan öğrenim sistemleri falan yoktu. Yok, onlar böyle değildi, Yunanlılar onlardan daha ilerlemiş durumdaydı ve Yunanlılardan, kendi hayatlarını güçlü ve temelden değiştirecek nitelikte olmasa da, hayatın her alanında birçok şey ödünç aldıklarını bilmekteyiz. Ama dünyanın bu köşesinde etkileşim işte böyle çalıştırmaktaydı.

Kolonizasyonun yarattıkları arasında en önemli unsurlardan birisi de tabii ki ticaretin gelişmesiydi. Size bahsettiğim nedenlerle bağlantılı olarak, ama tabii Yunanlıları da aşar şekilde, yeni yerleştikleri yerlerde yiyeceklere ve başka şeylere sahip olmaya başlamışlardı ve bunlar da ana şehirleriyle ticaretin temelini oluşturmaktaydı. Buralarda daha önce erişemedikleri ham maddelere erişebiliyorlardı ve belki de daha önceleri elde edemeyecekleri şeyleri üretebiliyorlardı. Bunların hepsini hem kendileri kullanabiliyorlardı, hem de eski Yunan şehirleriyle ticaret için. Bir başka deyişle, bu müthiş ticari patlamayı algılamak için derin bir hayal dünyasına sahip olmanız gerekmez. Düşünün bir saniye, bu polislerde, nasıl bu etkileri yaratmaktaydı?

Çoğunluğa erişmese de, ama gittikçe daha fazla insan tarım olmayan alanlardan hayatlarını kazanmaya başlıyorlardı. Ticarete giriyorlardı ve üretime giriyorlardı;

söylediğim gibi endüstri kısıtlı da olsa, yani çiftçilik olmayan birçok şey yapıyorlardı, böylece tahmin edebileceğiniz en ilkel *polis* gereksiniminden farklı şeylerle ilgilenen yeni sosyal sınıflar veya gruplar oluşmaktaydı. Marksist kuramların etkisiyle bu yüzyılın başlarında bazı araştırmacılar kapitalist sınıfın gelişmekte olduğunu savunmuşlardı, ama bunun için elimizde hiç bir veri yok, bu fikir tamamen yanlış. Benim tahminime göre en erken tüccarlar büyük olasılıkla geldikleri yerlerde toprak sahibi aristokratlardan oluşmaktaydı ve bunlar ticaretten yaşamlarını kazanabilmek için hem fırsatlara hem de bağlantılara sahipti. Bu durumda dahi, yani sadece bir şeyler üreten ve para kazanan bir sınıfa dâhil olmasa da insanlar, bu tip işle yoğunlaşan insanlar vardı ve onların asıl ilgileri sadece *hoplit* olan diğer insanlardan farklıydı.

Burada aklınızda tutmanız gereken şeyin farklı şeylerden oluşan etkinlikler olduğudur, çünkü anlatmaya çalıştığım sosyal, ekonomik ve politik olarak bu aslında. Düşünmeniz gereken şey, bir taraftan "*hoplit* devrimi" gerçekleşmekteydi, bunu terimi kullanmaktan söylemekten kaçınmıyorum ama aslında oldukça tartışılabilir bir terminoloji. Gittikçe daha fazla çiftçi, *hoplit* çiftçi, bağımsız olmaktaydı ve kendi kendine yetmeye başlamışlardı. Bunların eskiden yaşadıkları gibi yaşamaya devam etmelerini beklemek doğru olmazdı, kendilerinden daha üstün olanlara saygılı kalmaları beklenemezdi, yani aristokratların önünde saçlarını çekiştirerek tüm kararları onlara bırakmaları beklenemezdi. Onlarla aynı fikirde olmayacaklardı ve devlet işlerindeki kararlarda daha etkin olmaları için baskı hissediyor olmalıydılar. Aynı zamanda, zengin insanlar vardı, çok zengin; bunlar insanların eski zenginliklerinden daha farklı zenginliklere sahipti; zenginlikleri en iyi topraklara sahip olmaktan gelmekteydi. Bir de bazılarının zenginlikleri sahip oldukları değerli şeylerden kaynaklanmaktaydı ve burada para kavramından söz edebiliriz. Sikke kavramını kullanmak istemiyorum burada çünkü bu aslında hala tartışmalıdır ve zaten Yunan dünyasında 750 gibi erken bir tarihte henüz sikke yoktu. Ama bu paranın olmadığını göstermez.

Değerli metalleri tartarak para yerine koyabilirsiniz. İncil'de bahsedildiği gibi, *şekel*, aslında para değildi, miktar gösteren birim olarak, ağırlık göstergesi olarak gümüş veya altının ağırlığını temsil ederek ortaya çıkmıştı. Bu durumda ekonomik şeylerde temelden bir değişikle karşı karşıyayız. Bütün bunlar size anlattığım koloni hikâyesiyle doğrudan bağlantılıdır. Bence, bütün bu olanların politik duruma olan etkisi sonuçta iki taraflı gelişmişti. Bir taraftan değişiklikler, yani (A) *hoplit* sınıfının gelişmesi; (B) ticaret ve endüstrinin ciddi düzeyde gelişmesi ve bolluğun eski geleneksel topluma uymayan yeni insanların elinde olması; bu durumda bu insanların topluma uyabilmeleri için yeni bir sistem oluşmalıydı, çünkü bu insanlar farklıydı. Bu da sıkıntı yaratmaktaydı. Birazdan göreceğimiz gibi, sıkıntı genellikle ilk önce aristokratlar arasında gruplaşma ve mücadele olarak çıkmaktaydı, bu da bir süre sonra aristokrasinin dışındaki insanlara da sıçrayacaktı ve sonunda iç savaşa dönüşecekti. Burada savaş için en önemli grup, *hoplit* savaşçıları, ya bir tarafı ya da öbür tarafı seçmek durumunda kalacaktı ve hatta belki de iki tarafı birden.

Bunun hikâyenin olumsuz tarafını oluşturduğunu söyleyebilirsiniz. Ama bazı

araştırmacıların ortaya koyduğu gibi, ki bence bunu ikna edicidir, kolonizasyon, uzun bir süre bu sorun gibi bir yanıt oluşturmuştu. Bir tarafta bir grup insan vardı, kaybedenler, kızgın ve rahatsız veya kendi ana şehirlerinde olan bitenden memnun olmayan kişilerdi. Bu durumda kalıp savaşmaları söz konusu değildi. Arkalarını dönüp gidebilirlerdi, ki tam bunu yaptılar işte, büyük sayılar halinde. Bu da akla Amerika deneyimlerini getirmekte, genellikle değerlendirildiği şekilde, sınırlar çok değerli olarak görölmekteydi, buradaki kolonistler sayesinde yeni Amerikalıların emniyet alanı olarak görölmüyordu, sonra da bunlar bağımsız olacaktı.

Amerikalılar şehirlerinde Avrupalıların tarihleri boyunca yaşadıkları korkunç sınıf çarpışmalarını ve korkunç savaşları yaşamamışlardı; çünkü gerçekten mutsuz ve kızgın insanlar her zaman batıya gidebilirlerdi, yeni yerleri ele geçirebilirdi. Demek istiyorum ki, mesela Kansas; temelde bir nevi Yunan kolonisi gibiydi, diğer yerler de bunun gibiydi. Bu hikayenin bir parçası, neden Amerika'nın erken tarihinin çok şanslı olmasını anlatan hikayenin. Anlamamız gereken, kolonizasyonun Yunanlı grupların deneyimlerine bir benzerlik oluşturuyor olmasıdır. şimdi, 7. yüzyılın bir tarafındayız ve bahsettiğim yerlerin büyük bir kısmında yerleşimler kurulmuş, bahsettiğim dalgalar akmaya başlamıştı ve yarattıkları problemler çoğu yerleşimde hissedilecektir. Bu da bir sonraki konuya uygun bir başlangıç yaratmakta, bunu gelecek sene konuşacağız. Yok hayır, gelecek sene gibi geliyorsa da, aslında gelecek Salı.

[metin sonu]